

В.В. Українець,
аспірант
(Академія адвокатури України)
(Науковий керівник професор Є.В. Фесенко)

Об'єкт як елемент складу злочину створення злочинної організації

Ключові слова: створення злочинної організації, об'єкт злочину та його компоненти, потерпілі, права та інтереси, соціальні зв'язки, блага.

Встановлення об'єкта злочину дає змогу з'ясувати соціальну та юридичну суть скоєного злочину, його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння і відмежуванню від суміжних посягань, є критерієм побудови Особливої частини КК України.

У кримінально-правовій літературі висловлені різні думки з приводу поняття та значення об'єкта злочину. Так, В.К. Гришук на підставі здійсненого ним узагальнення до найбільш поширених сучасних концепцій об'єкта злочину відносить вісім позицій науковців [3, 165].

Оскільки ця проблема є предметом самостійних глибоких досліджень, вона, звичайно, не може бути розглянута в рамках цієї статті, присвяченій характеристиці окремого складу злочину. Тому автор обмежується лише стислим поясненням щодо вибору концепції, яка є більш прийнятною для з'ясування компонентів об'єкта злочину, що досліджується.

На думку автора, такою концепцією може слугувати так звана ціннісна теорія об'єкта у тій інтерпретації, яка запропонована Є.В. Фесенком [9, 38-87].

Рекомендоване ним визначення поняття об'єкта через призму цінностей, в цілому знаходить підтримку й інших науковців [1, 9; 7, 7; 10, 8]. Зазначена концепція є прийнятною головним чином тому, що міс-

тить несуперечливу і зрозумілу структуру об'єкта злочину.

Тому в основу з'ясування питання, що досліджується у цій статті, покладено визначення об'єкта злочину як соціальних та індивідуальних цінностей, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямоване злочинне діяння і яким воно може заподіяти шкоду.

Створення злочинної організації як самостійний склад злочину, включений у розділ IX Особливої частини КК України "Злочини проти громадської безпеки", що дозволяє зробити висновок про його родовий об'єкт. Таким є громадська безпека як система соціальних цінностей, на які посягає певна група злочинів. В.П. Тихий, аналізуючи злочини проти громадської безпеки, зазначав, що родовим об'єктом цих злочинів є громадська (загальна) безпека — стан захищеності людей та інших соціальних цінностей від джерел підвищених небезпек (злочинних організацій, терористів, зброї та інших смертоносних предметів), за якого забезпечується запобігання загроз заподіяння ними шкоди [4, 261].

Основний безпосередній об'єкт завжди лежить у площині родового об'єкта. Стосовно питання про основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України, науковцями висловлені різні міркування та аргументи. Більшість

вітчизняних дослідників вважають, що безпосереднім об'єктом цього злочину є громадська безпека. Так, С.Д. Шапченко пише, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України, є громадська безпека в частині захищеності суспільства в цілому та окремих його складових (фізичних та юридичних осіб, громадських організацій, державних органів тощо) від злочинної діяльності, пов'язаної зі створенням та (або) функціонуванням організованих злочинних угруповань — злочинної організації та (або) організованої групи [5, 593]. В.О. Навроцький також під безпосереднім об'єктом вказаного злочину розуміє безпеку особи, суспільства і держави від діяльності злочинних організацій [6, 728].

Наведені визначення в цілому адекватно втілюють зміст об'єкта злочину, що розглядається, однак по суті не відображують різниці між його родовим і безпосереднім об'єктами.

З аналізу висловлених міркувань дослідників об'єкта вказаного злочину через призму посягання на окремі елементи суспільних відносин випливає, що суб'єктами суспільних відносин, проти яких спрямовується злочинне діяння, передбачене ч. 1 ст. 255 КК України, є невизначене коло фізичних і юридичних осіб, а також окремо держава, суспільство тощо. Видається, що об'єкт як елемент цього складу злочину в контексті досліджуваного питання вужчий і не може бути надто загальним, фактично родовим об'єктом, оскільки тоді буде важко відмежувати суміжні склади злочинів. Розуміючи в більшості випадків фактичне співпадіння родового і безпосереднього об'єкта злочину, прибічники концепції "об'єкт — суспільні відносини" посиляються на теорію класифікації безпосередніх об'єктів злочинів "по горизонталі". Сутність цієї класифікації полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяють основний і додатковий об'єкти. Так, Р.В. Вереша стосовно цього питання пише, що необхідність такої класифікації виникає тоді, коли один і той самий злочин одночасно заподіює шкоду кільком суспільним

відносинам (власність, життя або здоров'я людини тощо) [2, 510]. Не заперечуючи класифікацію безпосередніх об'єктів злочинів, все ж необхідно визнати, що в основу такої класифікації висунуті критерії, що характеризують антисоціальну спрямованість злочину, ступінь суспільної небезпечності, тяжкості наслідків, що настали чи могли настати, особу потерпілої від злочину, їх права тощо, а не тільки суспільні відносини. Одночасно необхідно звернути увагу, що Р.В. Вереша, аналізуючи зміст суспільно небезпечного діяння (дія чи бездіяльність), розглядає негативні зміни в об'єкті посягання, що поєднанні з порушенням тих або інших *інтересів учасників* суспільних відносин, їх прав, виникнення шкоди, що має особистий (фізичний) характер тощо [2, 524]. Видається, що в цьому випадку вказаний автор обґрунтовано вказує на елементи об'єкта посягання, які знаходяться поза межами суспільних відносин.

За концепцією Є.В. Фесенка до елементів цінностей як об'єкта злочинів слід відносити п'ять класів компонентів:

- 2) потерпілих;
- 3) їхні інтереси та права;
- 4) соціальні зв'язки;
- 5) предмети (матеріалізовані блага);
- 6) нематеріалізовані блага, які належать потерпілим [9, 52].

Спробуємо змоделювати об'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України, з позиції вищенаведеної ціннісної теорії об'єкта злочину.

Потерпілою стороною від цього злочину, з точки зору головного об'єкта, може бути певна соціальна спільнота (територіальна громада, суспільство тощо). Проте ця обставина не виключає, з точки зору додаткового об'єкта, з'явлення конкретного потерпілого, життю або здоров'ю якого може спричинитися шкода. Діяльність злочинних організацій охоплює усе більшу кількість осіб, деморалізуючи суспільство. Небезпечні наслідки від створення злочинної організації не завжди спричиняють шкоду окремій людині, вони полягають у спричиненні шкоди невизначеному колу осіб, оскільки саме створення злочинної організації є

підготовкою до вчинення іншого тяжкого чи особливо тяжкого злочину, що є метою створення такої організації. Видається, що такі соціальні цінності, як право на життя, здоров'я конкретної особи чи здоров'я населення тощо виступають факультативним об'єктом зазначеного складу злочину Отже, потерпілою стороною в результаті вчинення цього злочину є суспільство в цілому, держава України, потерпілою особою може бути і конкретна фізична особа.

Для визначення поняття "*інтерес*" у структурі об'єкта складу злочину важлива його об'єктивна характеристика через з'ясування спрямованості інтересу, його захищеності нормами права чи моралі. Є.В. Фесенко дає визначення інтересу як компонента об'єкта злочину — це нормативно захищена чи об'єктивізована у формі загально визнаної настанови зацікавленість потерпілої сторони у задоволенні її потреб законним способом. Заслугує на увагу аналіз цієї категорії у структурі об'єкта посягання через призму нематеріальних наслідків злочину, яку пропонує Р.В. Вереща. Зокрема, вказаний автор виділяє шкоду інтересам політичним, організаційним, соціальним, тобто негативні зміни в об'єкті посягання, що поєднанні з порушенням інтересів учасників суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом, і не пов'язані з фізичним впливом на людину чи впливом на матеріальні предмети зовнішнього світу [2, 525]. Особливість злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України, полягає в тому, що він може відбутися у будь-якій сфері життя суспільства, діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, торкаючись інтересів в сфері забезпечення безпечних умов життєдіяльності суспільства, захисту людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності.

Права потерпілих — один з компонентів об'єкта злочину, оскільки на їх порушення спрямована більшість злочинів. В літературі справедливо стверджується, що суб'єктивні права людини, суспільних і державних структур виступають як один із компонентів об'єкта злочинів. На

нашу думку, необхідно розмежовувати суб'єктивні майнові права потерпілих і особисті немайнові права фізичної особи чи юридичної особи. Створення і функціонування злочинної організації опосередковано порушує суб'єктивні майнові і немайнові права невизначеного кола громадян України в різних сферах життя суспільства і держави. Так, головною метою створення і діяльності злочинної організації може бути отримання у незаконний спосіб надприбутків у легальній сфері бізнесу або у забороненій сфері діяльності. У першому випадку зменшуються надходження до соціальних фондів, державного бюджету, що, в свою чергу, гальмує реалізацію соціальних програм держави, спрямованих на забезпечення прав громадян на належне пенсійне забезпечення, підтримку мало забезпечених верств населення, охорону здоров'я тощо. Створення і функціонування злочинної організації безпосередньо порушує суб'єктивні майнові права конкретної особи якщо йдеться про вчинення такою організацією злочину щодо такої особи.

Як один із компонентів об'єкта аналізованого злочину виступають *позитивні соціальні зв'язки*, спрямовані на створення, розвиток та збереження системи громадської безпеки. В основі позитивного соціального зв'язку певної спільноти, суспільства лежить концепція довіри — феномен, що сприяє впорядкуванню соціального життя. Порівняльні емпіричні дослідження фахівців Європейського банку реконструкції і розвитку у країнах з перехідною економікою, до яких безперечно відноситься Україна, засвідчили, що високий рівень довіри й участь населення у громадських організаціях сприяє у довготривалій перспективі економічному зростанню через полегшення передачі інформації, зниження затрат на примус і контроль. В цьому контексті необхідно зробити висновок, що при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України, страждає позитивний соціальний зв'язок, який обумовлює усі аспекти впорядкування соціального життя. Шкода завдається шляхом дії, що руйнує цей зв'язок. Видається, що механізм зло-

чинного посягання на позитивні соціальні зв'язки в контексті розглядуваного злочину відбувається певною мірою шляхом заміщення позитивних соціальних зв'язків на негативні. Прикладом негативної кооперації між людьми як раз і слугують злочинні організації, які продукують корупційні зв'язки, що стають повсякденною практикою вирішення питань на тлі недовіри до органів державної влади. Є.В. Фесенко справедливо зазначає, що соціальні зв'язки завжди мають об'єктивний характер і що ці зв'язки виникають у процесі соціальної діяльності людей [9, 65]. Можна припустити, що внаслідок бюрократизму або, навпаки, слабкості офіційних інститутів влади в Україні, такий стан породжує стабільну практику неформальних угод у сфері “тіньової” економіки, практики розв'язання спорів тощо з метою зменшення трансакційних витрат (тобто своєрідної раціоналізації життя в межах існуючих норм), а інституційне оформлення цих негативних соціальних зв'язків у певні організаційні форми (легальні — співтовариство бізнесменів, політичних діячів тощо; нелегальні кримінальні — злочинні організації, шодки, банди тощо) призводить до наступного збільшення недовіри у суспільстві. В.Я. Тацій обгрунтовано вважає, що коли соціальні зв'язки виступають як компонент об'єкта злочину, є характерною суспільно корисна спрямованість цих зв'язків [8, 66]. Вказаний підхід до розуміння позитивних соціальних зв'язків, як складової об'єкта розглядуваного злочину, можна уявити (для ілюстрації справедливості такого твердження) через механізм злочинного посягання на ці соціальні зв'язки або як певну “боротьбу” позитивних і негативних соціальних зв'язків в суспільстві, що призводить до дефектності цих відносин. Таким чином, негативні соціальні зв'язки в Україні, що знаходять яскраве вираження у тотальній корупції, є частково і прямим результатом діяльності злочинних організацій, що негативно впливає на демократичні ініціативи, перешкоджає поширенню позитивних соціальних зв'язків в суспільстві.

В теорії кримінального права не знайдено оптимальної відповіді щодо співвідношення понять “об'єкт” і “предмет” злочину. Проте переважна більшість дослідників обгрунтовано вважає, що предмет злочину є структурною частиною об'єкта злочинного посягання. В літературі висловлені обгрунтовані висновки, що з точки зору змістових ознак предмет злочину — це речі, майно, природні багатства і т. ін. Не охоплюється цим поняттям тіло, організм людини, оскільки структура цінностей як об'єкта злочину містить поняття “потерпілий”. З точки зору соціально-правових ознак предмет злочину — це лише матеріалізовані об'єкти, що перебувають під охороною закону. З точки зору функціональної ознаки предмет злочину — це те, діючи на що суб'єкт посягає на охоронювані законом цінності.

У диспозиції ч. 1 ст. 255 КК України не визначено предмет злочину, а тому для складу цього злочину він є нейтральним.

На нашу думку, найбільш характерним елементом цінностей як об'єкта злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України, є *нематеріалізовані блага*, які належать потерпілим. Як зазначалося, потерпілими за вказаним злочином поряд з конкретно особою, є невизначене коло осіб, що утворюють суспільство України, держава, її органи тощо. Для вказаних суб'єктів невід'ємною умовою їх цивілізованого існування і розвитку є таке соціально-політичне, правове явище як громадська безпека, що є результатом діяльності державних і недержавних структур і яку можна уявити як стан захищеності суспільства, з приводу встановлення і підтримки громадського порядку і спокою, недоторканності особи і власності, нормальної роботи юридичних осіб публічного і приватного права.

Підсумовуючи викладене, можна висловити сподівання, що така конкретизація структури і змісту об'єкта злочину, передбаченого ст. 255 КК, уточнює його кримінально-правову характеристику, сприяє більш чіткому встановленню об'єктивних та суб'єктивних ознак цього злочину.

Список літератури:

1. **Берзін П.С.** Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складу злочину, передбаченого ст. 229 КК України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук.— Київ, 2004.
2. **Вереша Р.В.** Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності. Підручник. — К.: Атіка, 2006.
3. **Грищук В.К.** Кримінальне право України. Загальна частина: Навч. посіб. — Київ.: Видавничий дім "Ін Юре", 2006.
4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація — К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2003.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України, 4-те видання, перероблене та доповнене / Відп. ред. **С.С. Яценко**. — К.: А.С.К., 2005.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — 4-те вид., перероб. та доп. — К.: Атіка, 2007.
7. **Соловійова В.М.** Кримінально-правова характеристика примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 335 КК України): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Київ, 2005.
8. **Тацій В.Я.** Объект преступления в советском уголовном праве. — К.: Вища школа, 1988.
9. **Фесенко Є.В.** Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони. Монографія. — К.: Атіка, 2004.
10. **Чеботарьова Г.В.** Кримінально-правові проблеми трансплантації органів або тканин людини та донорства крові: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Київ, 2003.

РЕЗЮМЕ

В статье на основе ценностной теории объекта рассматриваются особенности указанного элемента состава такого опаснейшего преступления, как создание преступной организации (ст. 255 УК Украины).

SUMMARY

The article considers the peculiarities of the defined element based on the theory of value of an object as such grave crime as forming a criminal organization (Article 255 of Criminal Code of Ukraine).

Рекомендовано кафедрою кримінального та адміністративного права

Подано 21.02.08